

РІШЕННЯ

щодо присудження ступеня доктора філософії

Спеціалізована вчена рада ДФ 05.051.003 Поліського національного університету Міністерства освіти і науки України прийняла рішення щодо присудження ступеня доктора філософії галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» Оксані Михайлівні Коморній на підставі прилюдного захисту дисертації «Організаційно-економічні засади розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства» за спеціальністю 051 «Економіка»

«22» листопада 2023 року

Оксана Михайлівна Коморна, 1969 року народження, громадянка України. У 1990 р. закінчила Київський інститут народного господарства, здобула кваліфікацію економіста: ступінь вищої освіти «Спеціаліст», спеціальність «Економіка і соціологія праці».

Дисертацію виконано у Поліському національному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – Никитюк Юрій Андрійович, доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, професор кафедри екології Поліського національного університету.

За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 6,5 ум. друк. арк. (автору належить 5,3 ум. друк. арк.), з них 8 праць, в яких опубліковано основні результати дослідження, у т. ч. 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, 7 – у наукових фахових виданнях України та 9 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, у т.ч.:

1. Moroz V.V., Nykytiuk Y.A., Nykytiuk P.A., Kliuchevych M.M., Komorna O.M. Carbon absorption ability of pine forest plantations in the Ukrainian Polissya. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. 10 (2), pp. 249-255. DOI: 10.15421/2020_91. (Особистий внесок автора: охарактеризовано регульовальні екосистемні послуги насаджень соснових лісів Українського Полісся щодо їх поглинальної здатності).

2. 8. Коморна О.М. Оцінка сучасного стану та ефективності використання екосистемних функцій в лісовому господарстві України [Електр. ресурс]: Ефективна економіка. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.8.203.

3. Коморна О., Никитюк І. Роль державно-приватного партнерства в реалізації екосистемних послуг лісогосподарської галузі. Економічний дискурс. 2018. № 3. С. 107–115. (Особистий внесок автора: обґрунтовано структурно-логічну схему державно-приватного партнерства в сфері надання і реалізації екосистемних послуг лісогосподарської галузі).

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. ДАНКЕВИЧ Віталій Євгенович, доктор економічних наук, професор, декан факультету права, публічного управління та національної безпеки, доктор економічних наук Поліського національного університету (рецензент).

Роботу оцінено позитивно, серед зауважень та дискусійних положень зазначено:

1. Досліджуючи теоретико-методичні основи розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства необхідно детально проаналізувати вітчизняну нормативно-правову базу у цій сфері. Варто зазначити необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання розвитку лісового господарства.

2. Зазначаючи на інституціональній нерозвиненості інфраструктури екосистемних послуг, недосконалості нормативно-правової та фінансово-економічної бази платного користування екосистемними послугами лісового господарства необхідно аргументувати, які нормативні акти потребують доопрацювання та які конкретні пропозиції автора.

3. Автору слід детально проаналізувати європейські стратегічні нормативні акти щодо питання сталого природокористування, а саме Європейську стратегію щодо біорізноманіття та Європейську зелену угоду.

4. Зазначаючи що світовий досвід налічує велику кількість різноманітних моделей, форм, типів та інструментів реалізації державно-приватного партнерства, автору слід визначити досвід якої країни з платного користування екосистемними послугами є найбільш оптимальним для України та які переваги має відповідна модель.

5. Автором детально не відображено економічного ефекту від запровадження державно-приватного партнерства в сфері реалізації екосистемних послуг лісового господарства.

2. ПЛОТНІКОВА Марія Федорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету (рецензент).

Роботу оцінено позитивно, серед зауважень та дискусійних положень зазначено:

1) враховуючі зазначені у меті концептуальні підходи до теоретико-методичних та практичних рекомендацій удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування ринку екосистемних послуг лісового господарства доцільно було більше уваги приділити такій його складовій як попит, визначаючи профіль споживача, виявляючи обсяг, формат, географічну специфіку, доходи та мотивацію до отримання екосистемних послуг, а також механізмам підвищення їх конкурентоспроможності на національній та світовій арені й оцінити ефективність запропонованих заходів (що посилює загальне позитивне

враження від роботи та більшою мірою відповідало спеціальності 051 «Економіка»), тоді як автор більше уваги приділила організаційно-економічним засадам розвитку лісогосподарських підприємств як основних постачальників екосистемних послуг;

2) логіка викладення матеріалу була б більш чітко вибудованою в разі представлення аналізу розвитку ринку екосистемних послуг (параграф 2.3), а потім наведення інтегрованої оцінки ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства Житомирської області (параграф 2.2);

3) зважаючи на обраний період досліджень з 2015 по 2020 р. та відсутність публікацій автора за результатами представленого дослідження у 2022–2023 р. дискусійною залишається ймовірність врахування глобальної та національної тенденцій розвитку екосистемних послуг, тоді як вивчення впливу пандемії на covid-19 та війни на території України дозволило б виявити додаткові резерви та механізми активізації природно-ресурсного потенціалу держави в умовах повоєнного відновлення – вказані моменти дозволяють говорити про недостатньо повне висвітлення передумов підвищення ефективного функціонування організаційно-економічного механізму розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства;

4) у таблицях 2.7–2.12 (с. 100–111), рис. 2.8, додатки В і Д не зазначено період дослідження, відповідно до якого представлено дані; табл. 3.5 (с. 168) містить дані за 2015 р., що не враховує останніх тенденцій розвитку ринку екосистемних послуг сільського господарства в Україні і світі, а за своїм змістом буде більш доцільною у другому аналітичному розділі, тоді як у третьому розділі варто представити авторські пропозиції та прогноз розвитку ринку екосистемних послуг на регіональному та національному рівні, пов'язані з цим витрати та результати діяльності лісогосподарських підприємств, а також удосконаленню системи платежів за екосистемні послуги;

5) робота значно б виграла в разі більш чіткого визначення суб'єктів надання екосистемних послуг, обґрунтування їх ролі та частки на ринку; у тому числі з урахуванням євроінтеграційного вектору розвитку України; автору варто було представити у третьому розділі роботи результат прогнозування впровадження рекомендованих автор методів і механізми розвитку ринку екосистемних послуг та визначення економічного ефекту від їх впровадження; також вартує уваги наведення економічної оцінки результатів впровадження стратегій розвитку ринку екосистемних послуг (рис. 3.1–3.2, табл. 3.2, с. 131–136);

6) робота б значно виграла в разі представленні авторського бачення щодо механізмів активізації ролі громад у розкритті потенціалу надання послуг екотуристичної діяльності як перспективного напрямку становлення зеленої економіки у підтримку реалізації Цілей сталого розвитку суспільним сектором України;

7) дискусійним вважаємо підбір індикаторів оцінювання ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства (табл. 1.4) в силу різного вектора їх спрямованості (якщо вважати позитивними зростання динаміки

запасу деревини у лісах, чистого доходу від реалізації продукції, частки площ захисних лісів відносно загальної площі лісових земель, частки площі природно-заповідного фонду відносно загальної площі лісових насаджень, то індикатори зростання площ загиблих лісових насаджень, частки площ експлуатаційних лісів відносно загальної площі лісових земель, обсягів заготівлі деревини у розрахунку на 1 га лісових земель не є однозначно позитивними), а автор не наводить гранично допустимі межі параметрів, які прийнято до розрахунку (с. 78, табл. 2.7–2.10 с. 101–105), тому враховуючи значення нормованих індикаторів та сукупного індексу окремого компонентна ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства не є беззаперечно кращими параметрами розвитку екосистем та найвищими показниками надання екосистемних послуг в лісовому господарстві (табл. 2.11 с. 108).

3. СОЛОВІЙ Ігор Павлович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри екологічної економіки та бізнесу Національного лісотехнічного університету України (опонент).

Роботу оцінено позитивно, серед зауважень та дискусійних положень зазначено:

1) На думку здобувача, у дисертації «удосконалено класифікацію екосистемних послуг лісового господарства, яка ґрунтується на їх розподілі за функціональними ознаками на чотири основні групи: сировинні, регулювальні, рекреаційні, підтримувальні» (с.3). Однак удосконалення завжди базується на попередніх наукових дослідженнях, публікаціях. Адже існує низка відмінних підходів до класифікації екосистемних послуг. Автор вказує на класифікацію *Millennitim Ecosystem Assessment* у таблиці 1.2. на авторів Г. Дейлі і Я.В. Ковалю. На міжнародному рівні застосовуються три основні системи класифікації: Оцінка екосистем тисячоліття (МЕА 2005), Економіка екосистем і біорізноманіття (ТЕЕВ 2010) і Загальна міжнародна класифікація екосистемних послуг (CICES 2013). Дослідження, опубліковане в 2022 році, порівняло три системи класифікації екосистемних послуг, МЕА, ТЕЕВ і CICES, і виявило, що CICES забезпечує ієрархічну систему, яка побудована на основі класифікацій МЕА і ТЕЕВ, але пристосованіша для вимірювання послуг екосистем. Вона широко використовується у дослідженні екосистемних послуг для розробки показників, картографування та оцінки. Варто зазначити, що CICES V5.1 визначає три основні категорії екосистемних послуг: послуги забезпечення, послуги регулювання та культурні послуги. Ці категорії (секції) дали поділяються на підкатегорії, які детально перераховані в керівному документі CICES V5.1. Приклад:

- категорія (наприклад, послуги забезпечення)
- підкатегорія (наприклад, біомаса)
- група (наприклад, культивовані наземні рослини для харчування, матеріалів або енергії)
- клас (наприклад, культивовані наземні рослини (включаючи гриби, водорості), вирощені для харчових цілей)

- тип класу (наприклад, Зернові культури. Екологічний внесок у вирощування культивованих наземних культур, які можна збирати та використовувати як сировину для виробництва їжі).

За час від 2018 року в науковій літературі понад 1000 статей посилалися на Класифікацію, в деяких надано детальні коментарі щодо її структури та сфери застосування. Тому у жовтні 2023 р. для обговорення запропоновано нову її версію CICES V5.2. У випадку з послугами лісових екосистем застосовується така ж складна ієрархічна побудова, яку варто брати до уваги.

2) У дисертації є твердження, що запропонований автором «методичний підхід до оцінювання ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства враховує рівень використання сировинних, регулювальних, рекреаційних та підтримувальних функцій лісових екосистем, що дозволить..... впроваджувати системи екологічного менеджменту» (с. 4). Варто зауважити, що підходи екологічного менеджменту не знайшли застосування у лісовому господарстві ні в Україні, ні у зарубіжних країнах. Система і стандарти екологічного менеджменту (*Environmental Managements Systems*) впроваджені у лісовому секторі економіки на низці деревообробних підприємств. Натомість загальноприйнятним і в науковому і практичному сенсах на міжнародному рівні є підхід сталого ведення лісового господарства (*Sustainable Forest Management – SFM*), для якого в рамках низки процесів міжнародної та європейської лісової політики розроблено критерії та індикатори.

3) Найпоширенішими ринками послуг екосистем на міжнародному рівні є вуглецеві ринки, ринки з охорони боліт, ринки покращення якості води, ринки покращення постачання (кількості) води, ринки біорізноманіття. У дисертації.

4) У дисертації зазначено, що «важливим інструментом балансування господарських та природоохоронних інтересів у лісовому секторі є міжнародна незалежна лісова сертифікація FSC» (с. 170). На Рис. 3.3. Фінансово-організаційні рівні ринку екосистемних послуг лісового господарства сертифікація і стандартизація трактовані як інструменти локального рівня. Однак в роботі не згадано про внесок FSC у впровадженні на практиці ідеї сертифікації екосистемних послуг. Зазначимо, що вимоги до сертифікації послуг екосистем визначені FSC-PRO-30-006 V1-0 «Процедура щодо послуг екосистем: демонстрація впливу та ринкові інструменти».

5) У табл. 2.5 наведено динаміку заготівлі ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів за даними Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства. Однак зазвичай такі дані не відображають реальних обсягів ягід і грибів, які збирає населення. Автор визнає, що це зумовлено «недосконалістю контролю за обліком їх заготівлі». Для отримання точніших даних необхідні польові дослідження, які зокрема проводилися у рамках проекту програми ENPI-FLEG за методикою Світового Банку.

б) У табл. 3.5 – Зарубіжна практика функціонування ринків екосистемних послуг лісового господарства станом на 2015 р. не враховано низку важливих послуг, зокрема регулювання гідрологічного режиму, постачання питної води та ін.

4. ЯРОВА Інесса Євгенівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Сумського державного університету (опонент).

Роботу оцінено позитивно, серед зауважень та дискусійних положень зазначено:

1) У першому розділі дисертації здобувачка ретельно аналізує сутнісно-змістовну основу екосистемних послуг, досліджує процеси класифікації та оцінки екосистемних послуг, а також особливості ринку та організаційно-економічні механізми забезпечення розвитку цих послуг. Однак, у роботі слід було б більше висвітлити зарубіжний досвід щодо організаційно-економічних механізмів надання екосистемних послуг лісів окремим галузям економіки, домогосподарствам, а також окреслити існуючі системи відповідних платежів.

2) У дисертації достатньо обґрунтовано запропоновано структурно-функціональну схему організаційно-економічного механізму розвитку екосистемних послуг лісового господарства (с.61, рис. 1.7, підрозділ 1.2). Але, доцільно було б більш системно розкрити зміст визначених складових з точки зору їх змістовного наповнення для обґрунтування практичної її реалізації (підрозділ 1.2).

3) При визначенні індикаторів оцінювання ефективності надання екосистемних послуг, бажано було б більш докладніше та інформативно зупинитися, безпосередньо, на оцінці відповідних вагових коефіцієнтів, оскільки вони значною мірою впливають на кінцевий результат (с. 75-76, підрозділ 1.3).

4) У дисертації на основі розробленого методичного підходу проведено оцінювання ефективності надання екосистемних послуг в лісогосподарських підприємствах Житомирської області (розділ 2). Здійснено ранжування цих підприємств за рівнями ефективності надання екосистемних послуг (с. 109-111), щоб виявити проблемні аспекти управління залежно від елементів лісогосподарської діяльності. На наш погляд, необхідно було узагальнено окреслити проблемні аспекти екосистемного управління лісами в цих лісових господарствах, і таки чином, посилити практичну значимість дослідження.

5) У підрозділі 3.3 «Удосконалення системи платежів за екосистемні послуги лісового господарства» бажано було навести систему лісівничо-екологічних показників, на основі яких визначають розмір платежів за екосистемні послуги лісового господарства (зокрема, в агролісомеліорації, наприклад, приріст врожайності сільськогосподарських культур, у водному господарстві – приріст ґрунтового стоку).

5. КРАВЧУК Ірина Ігорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу Поліського національного університету (голова спеціалізованої вченої ради ДФ 05.051.003).

Роботу оцінено позитивно.

А також:

6. ТКАЧУК Василь Іванович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету (гарант ОНП «Економіка»).

Роботу оцінено позитивно.

7. ВАЛІНКЕВИЧ Наталія Василівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету.

Роботу оцінено позитивно.

Результати голосування:

«За» – 5 (п'ять) членів ради,

«Проти» – немає,

«Утримались» – немає.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада присуджує Коморній Оксані Михайлівні ступінь доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Голова спеціалізованої
вченої ради

Ірина КРАВЧУК